

TÜRK İŞARET DİLİ TARİHİNDE UNUTULMAZ BİR İSİM: SÜLEYMAN GÖK

Şükrü Halûk Akalın

■ Türkiye’de ilk kez 1993 yılının Eylül ayında sağırılar için Türk İşaret Dili (TİD) ile televizyonda haber bültenini sunmaya başlayan spikerlerden biri olan Nermin Merdanoğlu, kullandığı işaretler üzerine kendisiyle yapılan bir söyleşide siyasetçilerin adlarının TİD’de gösterilişine değinirken dönemin Cumhurbaşkanı Demirel’i ifade etmek için kullanılan işareti şöyle tanımlıyordu:

“Cumhurbaşkanımız Süleyman Demirel ise Demirel olarak değil de Süleyman olarak tanınır. Türkiye Sağır Dilsizler Millî Federasyonunun kurucusu Süleyman Gök olduğu için onun adından esinlenilerek anlatılır. Çok eskidir bu işaret. İşaret parmağı çenenin altına, başparmak yüzün yanına getirilir. Üç parmak ise yumruk yapılır. El bir ileri, bir geri oynatılır.” (Eyüboğlu, 1994: 15)

İşaret dillerinde kişi adları el abecesiyle gösterilebilir ama sağırılar¹, bilinen bir kişinin adını tek tek harflerle kodlamak yerine onun adını, soyadını veya ayırt edici bir özelliğini çağrıştıran işaretlerle göstermeyi tercih eder. TİD’de de genel olarak Süleyman adının gösterilişinde başvuru olan işaret, Merdanoğlu’nun da belirttiği gibi Türk sağır toplumunun efsanevi ismi Süleyman Gök için kullanılan işarete dayanır. Sağırılının öğrenimleri, meslek edinmeleri ve böylece toplum hayatında hak ettikleri yeri almaları için olağanüstü çabayla ve öz-

1 Geçmişte Türkçede *dilsiz*, *sağır dilsiz* olarak adlandırılan bireylerin yakın geçmişte önce *işitme özürlü*, sonrasında *işitme engelli* diye nitelendirilmesi karşısında sağır toplum *özürlü* ve *engelli* sözünü incitici bulmakta ve kendilerinin “sağır” olarak adlandırılmasını istemektedir. Derneklerinde, federasyonlarında da yeniden sağır sözünü kullanmaya başlamışlardır. Bu nedenle bu yazıda sağır sözü kullanılmıştır. İşaret dili gibi doğal bir iletişim aracına sahip olan sağır bireylerin *dilsiz* veya *sağır dilsiz* olarak adlandırılması ise bütünüyle yanlıştır.

veriyle çalışan Süleyman Gök ölümünün üzerinden yıllar geçse de sağır toplumumuz üzerinde büyük etki ve iz bırakmıştır.

Süleyman Gök Kimdir?

Türk sağır toplumunun geçen yüzyıldaki öncülerinden olan ve sağırların ilk sivil toplum örgütü ile ilk özel okulunu kuran Süleyman Gök, doğum tarihi kesin olarak bilinmese de 1906 yılında İstanbul'da doğmuştur. Soyadı Kanunu öncesinde Süleyman Sırrı olan adını, Gök soyadını almasından sonra yalnızca Süleyman olarak kullanmıştır. Osmanlı Devleti'nde açılan ilk Dilsiz Mektebinin, Koska semtindeki Ragıp Paşa Mektebi binasında bulunduğu sırada bu okuldan mezun olmuştur. Sonraki yıllarda yaptığı bir açıklamada bu okulda öğrenim gören ve buradan mezun olanların okuryazar olduklarını, her birinin birer mesleği bulunduğunu ve çeşitli iş alanlarında çalışarak topluma yararlı birey hâline geldiklerini ifade etmiştir ([Gök], 1932: 9).

İşaret dilinin yanı sıra Dilsiz Mektebinde aldığı sözel eğitim sayesinde az da olsa konuşma yeteneğine de sahip olan Süleyman Sırrı Bey, gençlik yıllarından başlayarak sağır toplum içerisinde çeşitli etkinliklerle, kamuoyunun dikkatini çeken girişimlerle, yazılarıyla, kitaplarıyla, açıklamalarıyla dikkatleri çekmiştir. Onu ilk kez 28 Kânunusani 1927 günü İstanbul'da toplanan sağır

28 Kânunusani 1927 günü toplanan sağır toplumun ileri gelenleri arasında genç Süleyman Sırrı Bey ikinci sırada soldan üçüncü kişidir. Birinci sırada soldan üçüncü kişi ise Fuat Bey'dir.

toplumun ileri gelenleri arasında görürüz. Hepsisi de Dilsiz Mektebinin eski mezunlarından olan ve gazete haberine göre mükemmel surette okuma yazma bilen bu insanlar kullandıkları işaret dili ile en muğlak meseleleri, fikirleri bile işaret diliyle anlatabilmektedir. Aralarında İstanbul Dilsiz Mektebi mezunu, sonrasında bu okulun öğretmenliğini ve İzmir Sağır Dilsiz ve Körler Müessesesinin kurucu müdürlüğünü yapmış olan Fuat Bey'in de bulunduğu bu topluluk, sağırlara birtakım haklar sağlanması için İstanbul Valiliğine ve Şehremanetine o gün dilekçeyle başvurmuşlardır. (Cumhuriyet, 1927: 1)

İlk Sağır Sivil Toplum Kuruluşumuz: Sağır ve Dilsizler Cemiyeti

Bu toplantıdan üç yıl sonra, 3 Nisan 1930 tarihinde Süleyman Sırrı Bey, İstanbul'daki sağır toplum bireylerini bir araya getirmek amacıyla Sağır Dilsizler Cemiyetinin kuruluşunu gerçekleştirir. Ülkemizdeki sağırın ilk sivil toplum kuruluşu olan cemiyetin merkezi Şehzadebaşı semtindeki Letafet Apartmanı'nın bir dairesidir. Cemiyet başkanlığına oy birliği ile seçilmesinin ardından

Sağır Dilsizler Cemiyeti üyeleri toplu hâlde. Birinci sırada soldan dördüncü Süleyman Sırrı Bey.

Süleyman Sırrı Bey her vesile ile sağır-
ların sorunlarını dile
getirmeye, çözüm
yolları önermeye baş-
lar. Cemiyetin ilk işi
İstanbul'daki bütün
sağır-ların bir listesini
çıkarmak olur. Amaç
İstanbul'daki sağır bi-
reyleri cemiyetin ça-
tısı altında toplamak,
onları eğitmek, mes-
lek sahibi yapmaktır.
Bunun için cemiyet
gazetelere ilanlar ve-
rir ve özellikle sağır

kadın ve çocukların Şehzadebaşı'ndaki cemiyet merkezine gelerek adlarını yazdırmaları istenir. Sağır kadın ve çocuklara öncelik verilmesinin nedeni on-
ları cemiyete kazandırmak ve eğitmektir. Bir süre sonra yalnız cemiyet merke-
zi değil, hemen yakınında Saraçhane'deki bir kahvehane de İstanbul sağır-ları-
nın mekânı hâline gelir. Bu kahvehane bir süre sonra "dilsizler kahvesi" olarak
ünlenecektir.

Cemiyetin ilk büyük etkinliği 15 Ağustos 1930 günü Fatih'teki Haliç İdman

**Dilsizler kendileri için
bir mektep istiyorlar!**
Dün aktedilen kongrede müzakeratın
cereyan tarzı gayet meraklı oldu

Türkiye'nin kongresi den bir toplantı
Sağır ve "Dilsizler cemiyeti", dün
saat 14'te, Şehzadebaşı'nda, Leta-
fet spor salonundaki cemiyet mer-
kezinde toplanarak bir kongre akte-
di. Kongre, cemiyetin amacı ile
İkinci Süleyman Sırrı Bey tarafından
açıldı.

*Süleyman Sırrı Bey (solda ayakta)
işaret dili ile konuşmasını yaparken.
(Cumhuriyet, 2 Nisan 1932, s.1)*

Kulübü tesisinde gerçekleştirdiği genel kurul toplantısı ve bir konferanstır. Süleyman Sırrı Bey genel kurulun açılışında Türkiye'de iki binden fazla sağır bulunduğunu, cemiyetin sağır-ların eğitimi ve meslek edinmeleriyle ilgili çalışmalar yapacağını, bunlar arasında İstanbul'da sağır çocukların eğitimi amacıyla açılacak okulun büyük önem taşıdığını, bunun için de Maarif Müdürlüğüne başvuru-
rulduğunu, yakında olumlu sonuçlanacağını işaret dili ile ifade etmiştir. Genel Kurul'daki görüşmelerden sonra sağır toplumun ileri gelenlerinden Edgard Farragi işaret diliyle bir de konferans vermiştir. Dönemin İstanbul'unun ünlü bir terzisi olan Farragi'nin konferansının gazeteye yansıyan bölümü şöyledir:

*"Bundan sonra dilsizlerden Edgard Faracı
Efendi tarafından gene evza ve harekât ile*

bir konferans verilmiştir. Mumailayh, konferansında dilsiz kadınların dilsiz erkeklerle izdivaçları muvafık olacağını, dilsizlerin dilli kimselerle evlenmeleri halinde saadet temini pek müşkül olacağını izah etmiştir.”
(Cumhuriyet, 1930: 3)

Sağırılar için okul ve meslek edinme cemiyetin sonraki toplantılarının gündeminden düşmeyen iki konu olmuştur. Cemiyetin 1 Nisan 1932 günü Letafet Apartmanı'ndaki Cemiyet merkezinde yapılan olağanüstü genel kurul toplantısında da öne çıkan konu, sağır öğrenciler için açılması gereken okuldu. Süleyman Sırrı Bey'in toplantıda işaret diliyle yaptığı açış konuşması ve üyelerin işaret diliyle görüşlerini bildirmesi, hararetli ama sessiz tartışmalar yapılması gazetelerde ilgi uyandırmaya başlamıştır.

Gazetelerin ilgi gösterdiği bir başka konu da sağır insanların giyeceği ayırt edici kıyafetlerdi. Yollarda sağır yayaların sık sık kazaya uğraması üzerine İstanbul Belediyesi 1932 yılında sağırılara sarı pazubent takma zorunluluğu getirir. Süleyman Sırrı Bey, cemiyet başkanı olarak yaptığı açıklamada pazubentleri beğenmediklerini, araç sürücüler tarafından fark edilmeleri için kırmızı elbise giyme ve sarı kırmızı kasket takma uygulaması başlattıklarını açıklar.

Süleyman Sırrı Bey, *Akşam* gazetesinin röportajlarıyla tanınan muhabiri Hikmet Feridun (Es) Bey'e sağır insanların sokakta gezmelerinin pek müşkül olduğunu, araçların sesini hemen hemen hiç işitmediklerini, her ne kadar sağır insanların sokaklarda ayırt edilmesi için belediye sarı pazubentler yaptırmış olsa da bu bantları hiç beğenmediklerini söyler. Bu nedenle sağır insanlar sarı bantları hiç takmamaktadır. Aslında bu pazubentlerle de dilsizlerin ayırt edilmesi mümkün değildir. Buna karşılık Süleyman Sırrı Bey sağır insanların sokakta gezerken parlak düğmeli kırmızı bir üniforma giymelerini uygun gördüklerini, ayrıca başlarına kırmızı bir de kasket takacaklarını açıklar. Dikkatleri çekmesi için kasketin oldukça kalın sarı sırması bulunacaktır. Böylece caddelerde sağır insanların kolaylıkla fark etmek mümkün olacaktır. Avrupa'nın birçok şehrinde sağır insanların bu şekilde dolaştıklarını söyleyen Süleyman Sırrı Bey'in öğrencisi olduğu Dilsiz Mektebinin de böyle bir uygulaması vardı.

Cemiyetin İstanbul'daki sağır nüfusu belirleme ve sağır insanların listesini çıkarma işinin 1932 yılına gelindiğinde büyük ölçüde tamamlanmış olduğu Süleyman Sırrı Bey'in muhabire verdiği bilgiden anlaşılmaktadır. İstanbul'da 1932 yılında tahminen dokuz yüz sağır vardır. Bunların beş yüzü erkek, dört yüzü kadındır. Sağır insanlar arasında konuşanlarla evlenenler vardır. Fakat ekseriya sağır insanlar birbirlerini tercih etmektedir. Özellikle sağır genç kızlar daha ziyade sağır kocaya varmak ister. Süleyman Sırrı Bey'e göre sağır insanlar çok iyi yuva kurmasını bilen insanlardır. Sağır karı koca gö-

revlerini çok iyi bilmekte ve gayet mesut, kavgasız gürültüsüz yaşamaktadır. Sağır ailelerin genellikle konuşanlardan daha iyi geçindiğini söyleyen Süleyman Sırrı Bey bu görüşünü şu sözle destekler: “Bülbülün çektiği dili belasıdır!... Dil olmayınca kavga az olur. Saadet güneşi kendisini gösterir.” Açıklamasının bu bölümünde Süleyman Sırrı Bey saadet güneşinin doğuşunu da işaret dili ile göstermektedir.

Üyelerinin öğrenimlerinin yanı sıra meslek edinip iş bulmaları konusunda da çaba içerisinde olan Süleyman Sırrı Bey, “dilsizler dilliler arasında çok iyi çalışırlar” diyerek iş yeri sahiplerine, iş insanlarına sağırların istihdamının üretimin ve verimin artmasına katkıda bulunacağı mesajını vermektedir. Bunun yolunu şöyle gösterir: “...dilsizlerden iyi istifade etmek maksadile onları dillilerin arasına taksim etmek lazımdır.” Bir başka özelliklerini ise şöyle anlatır Süleyman Sırrı Bey “...dilsizler sinir ve asap itibarile de dillilere faiktir. Dilsizlerin içinde hiç Mazhar Osman Bey’in müşterisi yoktur. Onların muvazenei akliyesi çok sağlamdır. Hafızasının kuvveti sayesinde de bir dilsiz bir defa gördüğünü on sene sonra derhâl tanır.” Üyelerinin en çok ilgilendiği meslek ise tayyareciliktir: “Dilsizler en ziyade tayyareciliğe heves ederler. Hemen hemen dilsizlerin yarısı tayyareci olmak hevesindedir. İçlerinde birçok mesleklerde muvaffak olanlar vardır. Mesela içimizde dilsiz boksörler de bulunur.”

O yıllarda yeni yeni yaygınlaşmaya başlayan sesli filmlere karşı sağırların ilgisini şöyle işaret eder:

“Filme, yalnız biraz tuhaf olacak amma, sesli filme de heves edenler çoktur. Vakıa dilsizlerin dili yoktur fakat onların kendilerine mahsus çıkardıkları sesler vardır. Bu sesleri dilli aktörler çıkaramazlar. Bunun için sesli filim stüdyolarında dilsizler için de iş bulunabilir. İşte bunun için dilsizlerin arasında sinemaya fevkalade meraklı olanlar vardır. Bunlardan bazıları Lon Şaney, Şarlo, Lui vesaireyi fevkalade muvaffakiyetle taklit ediyorlar...”

Sağırların öğrenimine verdiği önemi ise “İstanbul dilsizlerinin en büyük ihtiyacı mekteptir. İzmir’deki dilsizler mektebi ihtiyaca kâfi gelmiyor. İstanbul’da bir mektep açmak lâzımdır.” sözleriyle vurgular. (H.F., 1932: 4)

Bisikletle Ankara’ya Yolculuk!

Süleyman Sırrı Bey, üye aidatlarıyla ve bağışlarla ayakta duran Sağır Dilsizler Cemiyeti olarak bir okul açma düşüncesindedir ancak o yıllarda bütün dünyada baş gösteren ekonomik bunalım yüzünden cemiyetin gelirleri azalmıştır. 7 Eylül 1932 günü sorunlarını hükûmet yetkililerine iletmek üzere Ankara’ya gitmek düşüncesinde olduğunu ancak tren bileti parası vermemek için yaya olarak Ankara’ya gidip geleceğini gazetelere açıklar (H.F., 1932: 4). Aslında hem Süleyman Sırrı Bey hem de cemiyetin üyeleri en azından bir kişinin tren biletini karşılayamayacak kadar zor durumda değildir. Süleyman Sırrı Bey’in amacının hükûmetin ve kamuoyunun dikkatlerini sağırların sorunlarına çekmeye çalışmak olduğu açıktır.

Ankara'da *Hâkimiyeti Milliye* gazetesini ziyaret eden Cemiyet Başkanı Süleyman Sırrı Bey ile Umumi Kâtip Mehmet Bey'in yolculuklarını nasıl yaptıklarını anılan gazetede yayımlanan haberden öğreniyoruz. Süleyman Sırrı Bey ve Mehmet Bey İstanbul'dan Ankara'ya bisikletle gelmişlerdir!

Dilsiz ve Sağır Cemiyeti Reis ve Umumi Kâtibi Süleyman Sırrı ve Mehmet Beyler

“Cemiyetleri alâkadar eden bazı meseleler hakkında rica ve temennilerde bulunmak üzere Dilsizler cemiyeti reisi Süleyman Sırrı ve Umumi kâtibi Mehmet Beyler bisikletle İstanbul'dan hareket ederek geçen perşembe günü şehrimize gelmişlerdir.

Dün matbaamızı ziyaret eden Süleyman Sırrı ve Mehmet Beyler seyahatlerinin nasıl geçtiğini ve seyahatlerindeki maksadı şu suretle izzah etmişlerdir:

-Ayın on birinci günü bisikletle İstanbuldan hareket ettik ve ayın on beşinci perşembe günü saat on altıda Ankaraya geldik. Seyahatimiz, yolların iyi olmamasından biraz meşakkatli oldu. Bu sebepten bisikletlerimiz de bozuldu. Dönüşte bu sebeplerden dolayı trenle gitmeğe karar verdik.

Ankaraya gelmekten maksadımız Cemiyetimizi alâkadar eden meseleler hakkında rica ve temennilerde bulunmaktır. Bugün Başvekâlet, Maarif, Sıhhat ve İçtimâî Muavenet ve Gümrük İnhisarlar vekâletlerine giderek rica ve temennilerimizi arzettik. Ricalarımızın kabul edileceğine eminiz.”

Süleyman Sırrı ve Mehmet Beylerin istekleri arasında sağırların vergiden bağışık tutulması, kimsesiz sağır çocuklar için açacakları bakımevine İstanbul'daki Mehmet Paşa Medresesinin Cemiyete tahsis edilmesi, tekel depolarında belli oranda sağırın istihdamı, açacakları okula izin verilmesi, cemiyetin hayırsever kurumlar arasına alınması bulunmaktadır (*Hâkimiyeti Milliye*, 1932: 3).

İlk Özel Sağır Okulunun Açılışı

Bu çabaların sonucunda ülkemizde sağır için açılan ilk özel okul 1936 yılında öğrenime başlamıştır. Kandemir, 26 Aralık 1936 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanan haberinde uzun süredir sağır arasında “sessiz sadasız” tartışmaları süren ilkokulun açıldığını ve öğretime başladığını yazmakta ve okuldaki öğretim sistemi hakkında bilgi vermektedir:

“Reis Süleyman Sırrı Gök, eserile iftihar eden bir baba tavrile yol gösterdi. Ve bizi masaları başına oturmuş, ders dinliyen dilsiz yavrularla başbaşa bıraktı.

Bakınız, dil almışmış ta, dilsizlerden bahsederken, insan elinde olmadan hata ediyor.

Ders dinliyen yavrular, diyorum. Belki birdenbire siz de hatamın farkına varmadınız. Öyle ya, dilsiz -ki aynı zamanda sağırdır da- dinleyebilir mi?

O, bütün kuvvetini, kabiliyetini, zekâsını, dikkatini gözlerinde toplamış ve bu ışıldayan bakışlardan etrafındaki en küçük hareketi kaçırmamak için çırpınan bir zavallıdır.”

Kandemir’e göre öğrencilerin alıştıkları biçimde işaret dilini bilmeyen kişileri anlayabilmeleri için epey yorulmaları gerekecektir. Örneğin işaret dilini bilmeyen bir kişinin “gezmek” sözü için pencereden sokağı göstererek ellerini sallaması sonuç vermeyecektir:

“...dilsiz çocuk ne bundan, ne de akıl ve hayalinize gelebilecek bütün işaretlerden hiçbir şey anlamıyor. Onların işaret lügatinde gezmenin tarifi şudur: Elinizi havaya kaldıracak ve parmaklarınızı birleştirerek çay karıştırır gibi çevireceksiniz.

Karnum aç diyebilmek için de sağ elinizi keman yayı gibi karnınızın üstüne götürüp getireceksiniz. Görüyorsunuz ki, bu ayrı bir ilim.”

Kandemir, sağırın adları işaret dilinde göstermeleriyle ve okulda işaret dilinin kullanımı ilgili şu bilgiyi veriyor:

“En önde oturan şu sarı saçlı, zeki bakışlı, bebek gibi kızcağıza muallimler delâletle arkadaşlarının isimlerini soruyorum. Ayağa kalkıyor ve arkasında oturan küçüklere birer birer göstererek elini ağzında, kulağında, saçlarında, çenesinde, gözünde dolaştırarak işaretler yapıyor. Meğer her çocuğun yüzündeki karakteristik noktalara göre bir işaret ismi varmış... Muallim tahta başına kaldırdığı çocuğa (A) harfini gösterince o elini kaldırıp yumruğunu sıkıyor, sonra baş parmağını uzatarak bakıyor. Beynelmilel dilsiz alfabesine göre A harfinin tarifi işte budur. Ve bunun gibi bütün harflerin parmakların muhtelif harflerle tarifleri var.”

Okulda yalnız işaret dili değil sözel öğretim de yapılmaktadır. Fransa'da XVIII. yüzyılda sağırın öğretiminde işaret dili kullanılırken aynı dönemde Almanya'da işaret dilinin tamamen dışlanıp sözel öğretim yapılması yaklaşık bir yüzyıl sürecektir tartışmayı da başlatmıştı. 1880 yılında Milano'da yapılan İkinci Uluslararası Sağırın Eğitimi Kongresi'nde oy çokluğu ile sağır okullarında sözel eğitim yapılması, işaret dilinin dışlanması kararı çıktığında doğal iletişim aracı işaret dili pek çok ülkenin öğretim kurumunda program dışı kalmıştı. Osmanlı Devleti'nde 1889 yılında açılan ilk Dilsiz Mektebinde, sonrasında Selânik'te açılan Sağır ve Dilsizler Mektebinde işaret dili ile öğretim yapılıyor, sözel öğretime de yer verilerek karma sistem uygulanıyordu.

Başlangıçta İzmir'deki Sağır Dilsiz ve Körler Müessesinde de karma sistem uygulanırken 1925 yılında bu kurumun müdürlük görevine getirilen Dr. Necati

Kemal'in uygulamalarıyla tamamen sözel sisteme geçilmiş, işaret dili öğretim programından çıkarılmıştı.

Kandemir'in röportajında sözel öğretim uygulaması şöyle anlatılıyor:

"Parmak ifadesi bitince, ses başlıyor. Muallim A harfini göstererek karşı-sındaki çocuğa ağzını açıyor:

-Aaaaa!..

Çocuk aynı şeyi tekrar ediyor.

Sonra bu ses çıkarken boğazın, hançerenin nasıl şişip nasıl titrediğini anlatmak için de talebe ile muallimin elleri, karşılıklı birbirlerinin boğazlarına yapışıyor.

İşin farkında olmıyan bir yabancı bu hali görünce onları boğaz boğaza gelmiş insanlar zannedebilir.

Daha sonra meselâ F, yahud R derken, eller boğaza değil, avuçlar açılarak ağızlara yaklaştırılıyor ve böylece ses kontrol ediliyor."

Cemiyet reisi Süleyman Sırrı Gök, okulun yatılı olduğunu, kimsesiz sağır çocukların burada barındığını, yemeklerin de cemiyetçe karşılandığını bunun için hiçbir ücret alınmadığını belirtiyor (Kandemir, 1936: 7).

Maddi imkânsızlıklar yüzünden 1943 yılında öğretime açılmayan okul (Gök 1943: 6), 1 Ekim 1944 günü İstanbul Millî Eğitim Müdürü Halil Vedat Fıratlı'nın da katıldığı törenle yeniden açılmıştır. Cemiyet başkanı Süleyman Gök hem okulun müdürlüğünü üstlenmiş hem de işaret dili ve sözel öğretim derslerini vermiştir. Okulun açılışında otuz öğrenci ile beş öğretmen, bir hizmetli kadrosu üçüncü yılında yetmiş sekiz öğrenci ile on öğretmen, üç hizmetliye çıkmıştır. Okulun üçüncü yılını değerlendiren Cangil *"Bu hayırlı işi yalnız başına başaran cemiyete ve onun hayırsever, müteşebbis, gayur Genel Başkanı Süleyman Gök'e ne kadar teşekkür etsek azdır"* diyerek Gök'ün çabalarını ifade etmiştir (Cangil, 1946: 12).

Okulun açılışında ortada Gök ve konuşmasını okuyan öğretmen Bayan Mesadet.

Cerrahpaşa Caddesi 35 numaradaki binada öğretimine devam eden okul, 1950 yılında Mevlanakapı'ya taşınmıştır. Okulun bu dönemindeki öğretmenleri arasında dönemin tanınmış diksiyon uzmanı ve oyun yazarı, tiyatrocu Galip Arcan'ın eşi de yer almaktadır. Okulda işaret dili ile birlikte sözel öğretim de yapılmaktadır:

"Dünyadaki bütün kelimelerin birer işareti var. Bir sınıfa girmiştik. Dersleri coğrafya idi. Şehirlerin isimleri geçerken talebe o şehrin işaretini ya-

pyor ve hoca başile tasdik ediyordu. İstanbul için bir taç işareti konmuştu. Kayseri pastırma, kıyma makinesile ifade ediliyor, Bursa yıkanma, Ordu asker işaretille anılıyordu... Hem talebe için, hem hoca için güç bir tedris sistemi... Ağzın açılış kapanışından manalar seziliyor, işaretlerden cümleler tertibleniyor.” (Fenik, 1952: 3).

Okulun maddi imkânsızlıklar içerisinde bulunduğu bilgisinin de yer aldığı röportajda cemiyete yardım amacıyla 30 Mayıs 1952 günü balo düzenlendiği, hayırsever vatandaşların katılmalarının beklendiği bilgisi de yer almaktadır. Cemiyet, bütün çabalarına karşın okulun kendi yönetimi altında öğrenimini sürdürmesini sağlayamamış ve başka çare kalmayınca Süleyman Gök ve cemiyet, 1953 yılında okulu Millî Eğitim Bakanlığına devrederek en azından kapanmaktan kurtarmıştır. Bakanlığa devredilen okul, Mevlanakapı'dan Yıldız'a taşınarak Yıldız Sağır Okulu ve Yetiştirme Yurdu adını almıştır. Evet, okul kapanmamıştır ama o yıllarda Bakanlığa bağlı diğer sağır okullarında uygulanan kural gereğince bu okulda da işaret dili öğretimine tamamen son verilmiş, böylece ülkede işaret dilinin en karanlık dönemi başlamıştır. Okulun Yıldız'daki binası 1983 yılında Yıldız Teknik Üniversitesine verilince buraya Vatan Caddesindeki Mimarlık ve Mühendislik Akademisi taşınmış, onların boşalttığı binaya da Fatih İşitme Engelliler Okulu adını alan sağır okulu yerleşmiştir. Sonradan okulun adı Mimar Sinan İşitme Engelliler İlkokulu ve Ortaokulu olarak değiştirilmiştir.

Süleyman Gök'ün Kitapları ve Türk İşaret Dili

Sağırliğin tarihi, sağırın psikolojisi, öğretimi vb. konuların yanı sıra işaret dili ile ilgili kitaplar yazan ve sayısını tam olarak belirleyemediğimiz broşürler yayımlayan Gök, TİD'in bazı sözcüklerini fotoğraflarla ve tanımlamalarıyla kayıt altına alan ilk kişi olmuştur. Dilsiz Neşriyat Yurdu olarak yayımladığı ilk kitap olan *Dilsizliğin Telafisi: Türkiyede ve Avrupada Dilsizler* (Gök, 1939) kitabında “dilsizlik nedir, sağırliğin fizik sebepleri; memleketimizdeki sağır dilsizlerin umumi vaziyetleri, Avrupada sağır dilsiz ve körleri himaye cemiyetleri; sağır dilsiz ve körlerin yetişmesi için yapılması icap eden tasavvurlar” konularını ele almıştır.

Gök'ün TİD sözcüklerinin işaretleri ile ilgili eseri ise Dilsiz Neşriyat Yurdu'nun ikinci kitabı olarak yayımlanan *Dilsizliğin Telafisi: Sağır Dilsizlerin Tedris Usulleri ve Konuşma Tarzları* adlı kitabıdır (Gök, 1940). Kitabının ikinci bölümü “*Sağır ve Dilsizlerin Tedris Usulleri*”nde bir yandan İzmir'deki Sağır Dilsiz ve Körler Müessesesindeki sözel öğretimi eleştirirken diğer yandan kendisinin uyguladığı karma öğretim sisteminin temel nitelikleri ve yöntemi konusunda bilgi vermektedir.

Kitabın üçüncü bölümü ise “*Sağır-Dilsizlerle Konuşma Usulleri*” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde sağırların kullandığı işaretleri öğrenerek onlarla iletişim kurmanın yöntemine değinilmektedir. Yıl ve ay sözcüklerinin; haftanın günlerinin; İzmir, Kayseri, Ankara ve İstanbul şehir adlarının gösterilişleri; Bursa, Bilecik, Afyonkarahisar adlarının karşılığı olan işaretlerin tanımları yer almaktadır. “Ben Bursa’ya gidiyorum.” cümlesinin işaret dilindeki gösterilişinin de fotoğrafları vardır. O dönemde kullanılmakta olan tek el TİD abecesindeki 29 harfin gösteriliş görsellerine de kitapta yer verilmiştir (Gök, 1940: 13-17).

Sağır, Dilsiz ve Körler Tesanüt Cemiyetinin kuruluşundan sonra Süleyman Gök cemiyet yayını olarak iki kitap daha yayımlamıştır. *Dünyada ve Türkiyede Sağır, Dilsiz Okulları Tarihçesi ve Eğitim Sistemi* (Gök, 1958) ülkemizde sağır-ların eğitimi ve sağır-lar için açılan okullar hakkında bilgi veren kaynaklardan biridir. Cemiyetin yayını olan ikinci kitap *Sağır, Dilsiz ve Körler Psikolojisi Helen Keller’in Hayatı* (Gök, 1959) başlığını taşımaktadır. Amerika’daki Helen Keller’in sağır olmasına ve görmemesine rağmen olağanüstü bir çabayla kendisini yetiştirmesi, öğrenimini tamamlaması, kitaplar yazması, konferanslar vermesi onu dünyada başarılı bir örnek konumuna getirmişti. Gök de kitabında Keller’in bu başarısını vurgulamaktadır. Kitapta sağır-ların dudak okuma yöntemine de değinilmekte, bunun hiç de kolay bir iş olmadığı vurgulanmaktadır. İkinci kitapta yayımladığı tek elli parmak alfabesini bu kitabında yeniden yayımlayan Gök (1959: 16), bu alfabenin kendisi tarafından 1928 yılında Yeni Türk Harflerine uygun bir biçimde düzenlendiği bilgisini de vermektedir. Kitabın sonraki sayfalarında sağır-ların okuma usulleri, seslerin çıkarılışı ve daha önce yayımladığı kitaptaki şehir adlarıyla “Ben Bursa’ya gidiyorum.” cümlesinin işaret diliyle tanımı yer almaktadır (Gök 1959: 24-25).

Türkiye Sağır, Dilsiz ve Körler Tesanüt Cemiyeti

Sağır Dilsizler Cemiyeti birkaç üyenin haksız suçlamalarda bulunması ve çalışmalarını engelleyici tutum takınması nedeniyle iş göremez duruma gelince Süleyman Gök, yeni bir cemiyet kurulması için kolları sıvamış ve 12 Nisan 1941 tarihinde Sağır, Dilsiz ve Körler Tesanüt Cemiyetinin kuruluşunu gerçekleştirmiştir. Önceki cemiyetin akıbetini bilemiyoruz ancak 1941 yılından başlayarak kurucu başkan Süleyman Gök’ün bütün gücüyle bu yeni cemiyetin gelişmesi, yaygınlaşması için çalıştığını yayımladığı broşürlerden², cemiyetin etkinliklerinin yer aldığı gazete haberlerinden öğreniyoruz.

2 Bu broşürlerden ilki Türkiye Cumhuriyeti’nin yirminci yılı dolayısıyla 1943 yılında yayımlanmıştır. Gök, bu broşürde Sağır, Dilsiz ve Körler Tesanüt Cemiyetinin neden ve nasıl kurulduğunu anlatmıştır (Gök 1943: 3, 7). Broşürde TBMM Başkanlığına (s. 2), ve Dâhiliye Vekâletine (s. 4) Gök’ün açık mektupları yayımlanmıştır. Sağır toplumun önde gelen ailelerinin fotoğraflarının da yer aldığı bu broşürde Süleyman Gök’ün eşi ve kızıyla fotoğrafları da bulunmaktadır (s. 6). Cemiyetin 1946 yılı çalışmalarının anlatıldığı

Gök'ün bu çalışmaları semeresini vermiş, 2 Ağustos 1947 tarihli ve 3/6283 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla kamu yararına dernekler arasına alınması ve adının başında Türkiye sözünü kullanması kabul edilmiştir. Bu tarihten sonra Süleyman Gök'ü cemiyetin bütün toplantılarında, konferanslarında, gezilerinde, hatta dünya sağırler futbol şampiyonasında, sağırler olimpiyatında, Türkiye sağırler futbol takımının başında sahalarda görürüz. Cemiyet toplantılarında işaret diliyle yapmış olduğu açıklamalar, İstanbul'da düzenlenen tavla şampiyonasında iki sağır teşvik ederek yarı finale kadar çıkmalarına destek olup işaret diliyle kurdukları iletişimin özelliğiyle ilgili haberler, insan ilişkilerinde yaşanan sorunlar nedeniyle sağırliğini mutluluğunun kaynağı gördüğüne ilişkin bir gazetenin anketine verdiği yanıtlar dönemin gazetelerinde büyük ilgi çekmiş, kimi yazarımızın bu konulardaki yazılarına esin kaynağı olmuştur.

Bunlardan biri de Ercüment Ekrem Talu'dur. *Akşam* gazetesinin "Saadetinizin sırrı nedir?" sorusuna Süleyman Gök, "sağır ve dilsiz olmaktan bahtıyarım" açıklamasını yapar ve duymadığı için kötü sözleri işitmediğini, konuşmadığı için de insanları kırmadığını, bunun için mutluluk duyduğunu belirtir. Gök'ün bu açıklamasından çok etkilenen Talu, *Ne mutlu ona* başlıklı köşe yazısında bu ifadenin çok ince, çok güzel, çok yerinde bir nükte olduğunu, bunda bir ibret dersi sezdiğini belirtir. Oldukça uzun hayat tecrübelerinin kendisine mutlak saadetin, gerçekten sağır ve dilsiz olmakla sağlanacağını gösterdiğini ifade eden Talu, biraz daha ileri giderek, bu bahtıyarlık amillerinin arasına körlüğü de katar. Talu'ya göre bahtıyar olmak istersen duymayacak, görmeyecek ve söylemeyeceksin; kulağı delik, açıkgoz ve cerbezeli insanlara rağbet edildiğini duyarsan inanmayacaksın. Bunlar sahipleri için ekseriya çok tehlikeli sıfatlardır. Sağırliğından dolayı kendisini dünyanın en mesut adamlarından biri sayan Süleyman Gök'ü kendi nazarında büyük bir filozof olarak kabul eden Talu yazısını şu sözlerle bitirir:

"(Süleyman Gök) Diyor ki: "Dilim olmuş olsaydı, onun yüzünden belki de dostlarımı kaybedecektim. Belki onları üzecek, kızdıracak bir şeyler söyleyecektim. Dil bu: Freni, kemiği, dümeni yoktur ki! Onun için dilsizlik benim indimde en büyük nimettir!" Evet, Bay Süleyman Gök, gerçekten dünyanın en mesut adamlarından biridir. Buna şüphe etmeyin. Ne mutlu ona!" (Talu, 1935: 3)

"Dilsizler Apartmanı"nda İşaret Diliyle Mai ve Siyah

Süleyman Gök başkanlığındaki cemiyet, İstanbul'un Aksaray semtindeki bir apartmanın bütün dairelerine sağır ailelerin yerleşmesini sağlayarak adında yer alan *tesanüt* sözünün gereğini yerine getirmiştir. On dört sağır çifti evlendiren cemiyet, apartmanın tamamını kiralarak çiftlerin buraya yerleşmesi-

ikinci broşürde TİD parmak abecesi, okul öğrencilerinin şiirleri, işaret diliyle sohbet eden öğrencilerin ve öğretmenlerin fotoğrafları, okuldaki çeşitli etkinliklerden, spor karşılaşmalarından görseller vardır. Her iki broşürü de yayımlayan Süleyman Gök'tür.

ni sağlamıştır. Cemiyetin çalışmalarına, etkinliklerine ilgi gösteren ve bunları Akşam gazetesinde haber, köşe yazısı, röportaj olarak yayımlayan Hikmet Feridun Es, *Dünyanın En Sessiz En Sakin Apartmanı* başlığıyla Gök ile yaptığı görüşmeyi anlatmıştır. Apartmanın bir sakini de görme engelli eşiyile ikamet eden Süleyman Gök'tür.

"Birçok dilsiz ailelerin barındığı bu kocaman binanın önünden tesadüfen geçiyordum. Kapıda sadece işaretlerle konuşan birkaç dilsiz vatandaş dik-katime çarptı. İçeri girdim. Merdivenlerde işaretlerle konuşanlar... Ve yukarı sahanlıkta gene işaretlerle birbirlerine meramlarını anlatanlar..."

Dilsiz ailelerin dilli çocukları henüz mektepten dönmedikleri için koca binada çıt yoktu. Rahat, sakin bir yer... İstanbul'da şehir içinde kafa dinlemek için ancak bu dilsizler apartmanında bir daire tutmak lâzımdır. Ne çare ki bunu yapabilmek için de ancak dilsiz olmak icabeder. Çünkü dillilere, sağır veya kör olmıyanlara burada daire vermiyorlar..."

Apartmandaki hayatı Es, Süleyman Gök'ün sözleriyle şöyle anlatıyor:

"Dilsizler apartmanında ayrı ayrı dairelerde yaşayan dilsiz karı kocaların hemen hepsinin çocukları olmuştur. Ana ve babalar dilsiz olduğu hâlde doğan çocukların hepsi normaldir... Hiçbirinde küçük bir ârıza yoktur.

Dilsizler cemiyeti reisi bu çocuklar hakkında şu meraklı noktayı anlatıyor:

-Bizim ailelerimizden doğan dilli çocuklar ancak iki yaşına geldikleri zaman anne ve babalarının sağır ve dilsiz olduklarını anlıyorlar. Ve hayrete şayan bir çabuklukla dilsiz işaretlerini öğreniyorlar. Annelerile, babalarile bu suretle konuşuyorlar, ihtiyaçlarını anlatıyorlar. Çocuklar yalnız kendi aralarında dilleri ile konuşuyorlar.

Burada oturan ailelerdeki tek mil kocaların ve zevcelerinin dilsiz olduklarını öğrenince sordum:

-Peki... Hatta yeni evlendirdiğiniz 14 çift de dilsiz... İyi ama nasıl kavgaya ediyorsunuz?

Dilsizler Cemiyeti reisi gülererek önündeki kâğıda şunları yazdı:

-Dilsizler arasında şimdiye kadar hiçbir karı koca kavgasına şahit olmadığımı söylersem bana inanır mısınız?.. Âzamızın hayatlarındaki bütün meselelerle biz meşgul oluruz. En küçük bir mesele cemiyete derhâl ak-seder. Çünkü bütün dilsizler büyük ve tek bir aile gibidir. Her dertlerini kendi aralarında konuşurlar. Şimdiye kadar cemiyete bir aile geçimsizliği hakkında küçük bir şikâyet bile yapılmış değildir. Her şey süt limandır... Zannedirim ki sizin aranızdaki kavgaların da sebebi «dil» denilen uzuv olsa gerektir... Bülbülün başına gelenlerin çektiklerinin sebebini bilirsiniz tabii!..

-Sizin dilsizler apartmanı çok rahat olsa gerek...

-Fevkalâde... Çıt yoktur... Komşularımız da bundan son derece memnundur. Çünkü yeryüzünde mumla arasalar bu derece sessiz komşu bulamaz-

lar... Biz de onlardan çok memnunuz... Zira ne kadar gürültü etseler işitememize ve rahatsız olmamıza imkân yoktur. Hemen hiçbirimizin kulağı duymaz.”

Apartman akşamları çok hareketlidir. Toplu hâlde ev ziyaretleri yapılmakta; domino, iskambil, tombala oynanmaktadır. Ancak Es'in en ilgi çekici bulduğu şey, apartmanda işaret dilinin hikâye, roman, film anlatımında da kullanılmasıdır. Es'in “*Nasıl? El işaretiyle koskocaman bir roman anlatılabilir mi?*” diye hayretle yönelttiği sorusu karşısında Gök, Türk edebiyatından okuduğu romanlara *Mai ve Siyah*, *Çalıkuşu*, *Eylül* adlarını örnek olarak vererek edebî romanları akşam apartman toplantılarında sağır arkadaşlarına işaret diliyle anlattığını açıklar:

“Hep işaretle... Biz bu arada kendi fikirlerimize göre birtakım tahliller yaparız. Bazan romanı, hikâyeyi tevsî ederiz. Dilsizler hikâyeye anlatmasını olduğu kadar dinlemesini de, daha doğrusu seyretmesini çok severler. Gece toplantılarımızın çoğu böyle roman anlatmakla geçer.”

Apartman sakinleri olarak topluca gezilere nasıl gittiklerini anlatan Gök'ün verdiği bilgi, aslında kendisinin de öğrencisi olduğu Osmanlı Devleti'nde açılan ilk Dilsiz Mektebi öğrencilerinin okula geliş gidişlerinde uygulanan yöntemdir: “*Biz birbirimize çok düşkünüz. Hele körlerle pek iyi geçiniriz. Mesela 10 kör, 10 dilsiz kol kola gireriz. Böylece parka yahut kırlara, başka yerlere gideriz.*”

Apartmanın en alt dairesi ise bekâr ve kimsesiz sağırlara, görmeyenlere ayrılmıştır. Kendilerine bir iş bulup yuvalarını kuruncaya kadar cemiyet bunların barınma ve yiyecek gereksinimlerini karşılamaktadır (Es 1942: 3).

Sonuç

Süleyman Gök, kurucusu olduğu Türkiye Sağır Dilsiz ve Körler Tesanüt Cemiyetinin 1941-1950 ve 1953-1956 yılları arasında yaklaşık on dört yıl başkanlığını yapmış, başkanlık görevinde bulunmadığı yıllarda da sağırlerle ilgili he-

*Süleyman Gök
son yıllarında.*

men her çalışmada, her etkinlikte yer almış; özveriyle, olağanüstü gayretlerle içinde bulunduğu topluma hizmet etmiştir. Gök, 1960 yılında Yıldız Sağırlar Okulu Yetiştirme Yurdu ve Anaokulu Yardım Derneği Başkanı olarak Türkiye'deki sağır derneklerini bir araya getirip Türkiye Sağır Dilsizler Millî Federasyonunun kuruluşuna öncülük etmiştir. Türk İşaret Dilinde “Süleyman” adının gösterilişiyle ölümsüzleşen Süleyman Gök'ü 26 Ekim 1979 günü 73 yaşında iken kaybettik.

Türk İşaret Dili tarihi üzerine yapmakta olduğum araştırmalarda Süleyman Gök kadar sağır toplumumuz için çalışan, işaret dilimizin öğretimine ve yaygınlaştırılmasına emek veren bir başka kişiyi daha göreme-

dim. Doğumunun yüz on beşinci yılında Süleyman Gök'ü saygıyla, rahmetle anıyoruz.

Kaynaklar

- Cangil, Sıtkı Veli, "Sağır, Dilsiz ve Körler Okulunun Üçüncü Senesi", *İstanbul Sağır, Dilsiz ve Körler Tescanüt Cemiyeti 1946 Yılı Faaliyet Broşürü*, İstanbul 1946, s. 12.
- Cumhuriyet, "Dilsizlerin Dünkü İçtimai", *Cumhuriyet*, İstanbul 29 Kânunusani 1927, s. 1.
- Cumhuriyet, "İstanbul Dilsizleri Dün Bir İçtima Aktettiler", *Cumhuriyet*, İstanbul 16 Ağustos 1930, s. 3.
- Es, Hikmet Feridun (1942). "Dilsizler Apartımanı", *Akşam*, İstanbul 10 Aralık 1942, s. 3.
- Eyüboğlu, Ali, "Haberlerin Sessiz Spikeri", *Milliyet*, İstanbul 24 Haziran 1995, s. 15.
- Fenik, Faruk, "Sağır, Dilsiz ve Körler Mektebi yardım bekliyor!", *Cumhuriyet*, 24 Mayıs 1952, İstanbul, s. 3.
- [Gök] Süleyman Sırrı, "Sağır ve Dilsizler Bir İsnadı Şiddetle Reddediyorlar", *Akşam*, İstanbul 19 Şubat 1932, s. 9.
- Gök, Süleyman, *Dilsizliğin Telâfisi: Türkiye'de ve Avrupada Dilsizler*, Dilsiz Neşriyat Yurdu, İstanbul 1939.
- Gök, Süleyman, *Dilsizliğin Telâfisi: Sağır dilsizlerin tedris usulleri ve konuşma tarzları*, Dilsiz Neşriyat Yurdu, İstanbul 1940.
- Gök, Süleyman, "Sağır Dilsiz Kör Cemiyeti Neden Kuruldu?", *Cumhuriyetin 20nci Yılı Münasebetile*. İstanbul 1943.
- Gök, Süleyman, "Önsöz". *Cumhuriyetin 20nci Yılı Münasebetile. İstanbul Sağır, Dilsiz ve Körler Tescanüt Cemiyeti 1946 Yılı Faaliyet Broşürü*, İstanbul 1946.
- Gök, Süleyman, *Dünyada ve Türkiye'de Sağır, Dilsiz Okulları Tarihçesi ve Eğitim Sistemi*, Türkiye Sağır, Dilsiz ve Körler Tescanüt Cemiyeti Neşriyatı, İstanbul 1958.
- Gök, Süleyman, *Sağır, Dilsiz ve Körler Psikolojisi ve Helen Keller'in Hayatı*. Türkiye Sağır, Dilsiz ve Körler Tescanüt Cemiyeti Neşriyatı, İstanbul 1959.
- Hâkimiyeti Milliye*, "Dilsiz ve Sağırlar Cemiyeti", *Hâkimiyeti Milliye*, Ankara 18 Eylül 1932, s. 3.
- H.F. [Hikmet Feridun], "Dilsizler neler anlatıyorlar? Dilsizler kırmızı elbise, kırmızı şapka giyecekler", *Akşam*, İstanbul 2 Ağustos 1932, s. 4.
- Kandemir, "Dilsizler Mektebinde", *Cumhuriyet*, İstanbul 26.12.1936, s. 7.
- Talu, Ercüment Ekrem, "Ne mutlu ona!", *Cumhuriyet*, İstanbul 15 Şubat 1935, s. 3